

*Urednik*  
**Dr Snežana Grk, naučni savetnik**

*Izdavač*  
**Institut društvenih nauka**  
*Kraljice Natalije 45, Beograd*

*Za izdavača*  
**Dr Goran Bašić, viši naučni saradnik, direktor**

*Recenzenti*  
**Prof. dr Biljana Jovanović Gavrilović**  
**Prof. dr Siniša Zarić**  
**Prof. dr Miomir Jakšić**

*Štampa*  
**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva**  
**Tehnološko-metalurškog fakulteta**  
*Karnegijeva 4, Beograd*

*Godina*  
**2017.**

**ISBN: 978-86-7093-197-8**

*Tiraž*  
**100**

*Izdavanje ove monografije finansiralo je Ministarstvo prosvete,  
nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije*

© 2017.

Stavovi izraženi u radovima objavljenim u ovoj monografiji pripadaju autorima i nužno ne odražavaju stav Instituta društvenih nauka u Beogradu.

Sva prava su zadržana. Ni jedan deo ove publikacije ne može biti reprodukovan niti smešten u sistem za pretraživanje ili transmitovanje u bilo kojem obliku, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez prethodne pismene dozvole izdavača.

DR SNEŽANA GRK

*Urednik*

**SVET I SRBIJA**  
**IZAZOVI I ISKUŠENJA**

*Beograd, 2017. godine*

# DIJALOG KAO MANIFESTACIJA MOĆI \*

## DIALOGUE AS A MANIFESTATION OF POWER

*Ana Vuković, istraživač saradnik*

Institut društvenih nauka Beograd

**Sažetak:** *Ovaj tekst predstavlja skroman prilog za razumevanje izazova i iskušenja sa kojima se suočava Srbija. Iako društvenu, političku i ekonomsku situaciju na Kipru nije moguće u svim aspektima porediti sa našom zemljom, na osnovu analize stavova proisteklih iz iskustva običnih ljudi namera rada nije komparativnost podataka u strogom smislu, već da na osnovu empirijske građe rekonstruišemo kako se prepliću prošlost, sadašnjost i budućnost i kako ove tri vremenske dimenzije kroz dijalog i pregovore izgledaju iz vizure običnih ljudi na Kipru. Cilj je bio da prikupimo stavove običnih ljudi o dijalozima i pregovorima koji se vode već nekoliko decenija, i uvidimo ko ima moć u dijalogu i kakva je prema njihovom mišljenju vizija poželjnog društva.*

**Ključne reči:** *dijalog, pregovori, sećanja, iskustvo, Kipar.*

**Summary:** *This text presents a modest contribution to understand the challenges and temptations that Serbia faces. Although social, political and economic situation in Cyprus can not be compared in all respects with our country, based on the analysis of attitudes derived from the experience of ordinary people, the intention of this paper is not to compare the data in a strict sence. Rather, on the basis of empirical material, we want to reconstruct how past, present and future intertwine, and how these three time dimensions, through dialogue and negotiations, look in views of ordinary people in Cyprus. The goal was to gather the views of ordinary people about dialogues and negotiations that have been going on for several decades, and see who has the power in dialogue and what is their vision of wishfull society.*

**Key words:** *dialogue, negotiations, memories, experience, Cyprus.*

### 1. UVOD

S obzirom na geostrateški položaj ostrva interesi različitih međunarodnih faktora uvek su bili isprepleteni i utkani u sudbinu Kipra. Autori pominju interese Grčke, Turske, ali i SAD i Rusije, u dugotrajnim pregovorima ove zemlje su bile zainteresovane da ispune svoje zamisli i interese na ostrvu. Istraživači ističu da se “na kiparskoj sceni, od svakodnevnog života do međunarodnog položaja prepliću i sučeljavaju

---

\* Rad je nastao u okviru projekta Strukturne, društvene i istorijske promene srpskog društva u kontekstu evropskih integracija i globalizacije, br. 179039.

interesi pobornika enozisa (na grčkom – ujedinjenje) i taksima (na turskom – podela)” (Simić, Janković, 2015: 10). U međunarodnoj politici Kipar predstavlja zemlju sa veoma dugom istorijom dijaloga i pregovora u najsnažnijoj međunarodnoj organizaciji UN koja se problemom bavi duže od pedeset godina. Mirovne snage UN na Kipru (UNFICYP) su vremenski najduža misija UN do sada. Kipar je stekao nezavisnost 1960. godine<sup>1</sup>, a prvi kontigenti mirovnih snaga UN stigli su na ostrvo 1964. godine (Simić, Janković, 2015: 36).

Iako je severni deo okupiran od strane Turske Republika Kipar je primljena u Evropsku uniju 2004. godine. Međutim, to nije doprinelo da se okonča proces rešavanja problema, ali su Kipranci bili u mogućnosti da unaprede svoju pregovaračku poziciju.<sup>2</sup>

Turska je prekršila Povelju UN i fundamentalne principe međunarodnog prava i izvršila invaziju na Republiku Kipar u julu 1974. godine. Osim patnje stanovnika, i velikih materijalnih gubitaka, posledice invazije i ilegalne vojne okupacije od strane Turske su veštačka podeljenost upotrebom sile već 43 godine. Približno 37% suverene teritorije Republike Kipar je još uvek pod nelegalnom okupacijom od strane Turske i hiljade teško naoružanih turskih trupa nalaze se na okupiranoj teritoriji.

Približno trećina ukupne populacije, 200 000 grčke populacije Kiprana (Greek Cypriots) su nasilno proterani iz severnog dela Kipra gde su činili oko 70% populacije i još uvek ne mogu da se vrate u svoje domove. Približno 1 020 osoba, civila i vojnika, se još uvek vode kao nestali i turska strana ne čini ništa da se sazna kakve su njihove sudbine.

Od 20 000 ljudi oko 420 su krajem avgusta 1974. godine ostali zarobljeni u svojim selima i žive u lošim uslovima u okupiranim mestima. Turska ilegalno naseljava severni deo stanovnicima iz Turske da bi promenila demografsku sliku, a mnogi Kipranci turskog porekla (Turkish Cypriots) su prinuđeni da emigriraju i ima ih u mnogo manjem broju od naseljenika iz Turske. Kulturna baština, crkve i groblja u severnom delu su uništeni i ostavljeni zubu vremena.<sup>3</sup> Iako je severni deo pod stranom

<sup>1</sup> Kipar je stekao nezavisnost 1960. godine, do tada je bio pod upravom Velike Britanije koja i danas ima suverenitet nad dve svoje baze na ostrvu – Dekelija i Akrotiri (ukupno 254 km<sup>2</sup>).

<sup>2</sup> Hronologija pristupanja Kipra u EU: 1973. Sporazum o asocijaciji sa EU; 1987. Carinska Unija sa EZ; 1990. podnošenje molbe za članstvo; 1993. pozitivna odgovor EK (Avis); 1998. početak pregovora o članstvu; 2002. Odluka EU o prijemu u članstvo; 2003. Potpisan Ugovor o pristupanju Kipra u EU; 2004. Kipar postaje član EU; 2008. Kipar ulazi u evrozonu (EMU); 2012. Kipar preuzima šestomesečno predsedavanje u EU. (Izvor: Simić, Janković, 2015: 118).

<sup>3</sup> Izvor: *Cyprus still occupied, still divided 1974-2017*, Press and Information Office, Republic of Cyprus, 2017.

okupacijom, Republika Kipar je međunarodno prepoznata kao jedinstvena legitimna država na ostrvu, suverena na celokupnoj teritoriji koja uključuje i oblast koju je okupirala Turska.

Jedan od ciljeva ovog rada je da se na osnovu kvalitativne empirijske građe, stavova pripadnika zemlje koja je imala slično ali ne istovetno iskustvo kao Srbija na Kosovu i Metohiji, prikupimo podatke kako obični ljudi na Kipru sagledavaju svakodnevni život protkan dijalozima i pregovorima u cilju rešavanja problema okupacije ostrva. Nalazi koji će biti korišćeni u radu su samo deo podataka koji su prikupljeni kroz polustrukturisani dubinski intervju sa ispitanicima o tome kakva su sećanja i iskustva pojedinaca o situaciji na Kipru i "kiparskom pitanju" među pripadnicima različitih generacija.<sup>4</sup> Namera ovog istraživanja nije stroga reprezentativnost uzorka i podataka, već da se prikupe raznovrsna sećanja i iskustva sagovornika, jer svrha kvalitativnog istraživanja jeste da se dobije široka lepeza stavova i podaci koji mogu da posluže kao okvir za druga istraživanja. Svakodnevni život Kiprana predstavlja jedan paralelni politički svet isprepleten osećanjima, vrednostima, željama u kojima je okupirana teritorija stalno prisutna kao tema. Okupacija ostrva je zajednička nit koja povezuje sve sagovornike, te oni često okupaciju ostrva stavljaju u fokus razgovora.

Istraživali smo stavove pojedinaca zbog duge istorije dijaloga i pregovaranja u zemlji u kojoj žive. Iako se ne bave politikom u profesionalnom smislu, svi sagovornici smatraju da je već decenijama njihov svakodnevni život duboko prožet politikom. Na osnovu stavova ispitanika o važnom kiparskom društveno-političkom pitanju namera nam je da ukažemo na zaključke koje možemo da imamo s obzirom na istorijske situacije i eventualne analogije. Rad ne podrazumeva doslovno poređenje stavova ispitanika sa sličnim političkim, javnim ili privatnim stavom koji bi mogao da zastupa predstavnik srpskog društva, već je cilj da se ukaže na slične izazove i iskušenja u kontekstu druge zemlje, a čitaocima teksta prepuštamo da prođu kroz proces prepoznavanja i upoređivanja činjenica, i naposljetku sami zaokruže svoje stavove.

---

<sup>4</sup> Autor rada je obavio pet intervjua 2017. godine. Razgovori su vođeni na engleskom jeziku, transkripti i prevodi su autora rada.

## 2. DIJALOG, PREGOVORI, MOĆ, LJUDSKA PRAVA

Pojam dijaloga potiče od grčkog διάλογος što znači razgovor, pa se dijalog određuje kao vođenje usmenog ili pismenog razgovora između dve ili više osoba. U Oksfordskom rečniku dijalog je definisan kao diskusija između dvoje ili više ljudi ili grupa, posebno usmerena na istraživanje određenog predmeta ili rešavanje problema.<sup>5</sup> Akteri u dijalogu pokazuju znanje, ideje, stavove, jer dijalog podrazumeva emocionalno uključivanje zatim poštovanje ličnosti učesnika i njihovih različitosti. Dijalog bi trebalo da se zasniva na većoj slobodi misli i kreativnom izražavanju stavova učesnika, za razliku od pregovora koji se uvek odvijaju iz pregovaračke pozicije nastale kao posledice prethodnih dijaloga ili verbalnih sporenja (sukoba) kao oblika demonstriranja moći. U tom smislu, pregovori su ograničen oblik dijaloga, forma retoričke borbe za bolju poziciju i za ispunjavanje zacrtanih i utvrđenih zamisli i ciljeva. Simbolička i stvarna upotreba reči u različitim društvenim kontekstima ima i različite posledice po društvene grupe koje ih upotrebljavaju. Značenje reči kao i tumačenje značenja od strane društvenih aktera koji zastupaju iste ili suprotne stavove doprinose boljem razumevanju strana u dijalogu i zavise od konteksta u kome se upotrebljavaju. Kako primećuju autori pojedincu je kultura uvek (s)poznata po presecima i zato on/ona o njoj imaju delimično i nepotpuno viđenje (Burdije, 1999: 57). Nama se čini da se naša individualna i kolektivna istorija kreću i napreduju, međutim, „istina je da društvenu ravnotežu održava saglasnost oko minimuma javnih načela kroz eksplicitne i implicitne norme (vladanja i potčinjavanja) sa neznatnim ili veoma sporim kretanjem i razvojem (Vuković, 2012: 215).

Dijalog je, za razliku od pregovora, otvoreniji oblik sučeljavanja stavova. Stoga u svakodnevnom govoru, i u drugim društvenim interakcijama, često nema jasno utvrđene granice kada dijalog prelazi u pregovaranje i kada se pregovaranje “zatvara u sebe” i onemogućava svaki oblik dijaloga i svrhovitu upotrebu argumenata.

Jedan od oblika učenja dijaloga je učenje kroz političku socijalizaciju. U demokratskim društvima se političkom socijalizacijom formiraju osnovni stavovi pojedinca prema društvenom poretku i građanski identitet. Prema definiciji koju daje Podunavac „politička socijalizacija je proces koji počinje u najranijoj fazi života individue i

<sup>5</sup> Oxford dictionary: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/dialogue> pristupljeno 16. oktobra 2017.

izražava se u složenoj mreži interakcija između individue i društva, politička socijalizacija se opredeljuje kao celina procesa putem kojih društvo, delovanjem različitih agenasa političke socijalizacije, prenosi fundamentalna politička znanja, osećanja, vrednosti, norme i oblike ponašanja na pripadnike društva (Podunavac, 2008: 96)". Zatim, Vuković smatra da je svaki identitet slojevit i dinamičan i to se vidi u tome što identitet može da ima klasnu, stranačku, rodnu komponentu koje zajedno čine politički identitet i utiču na forme političkog delovanja. Identitet pruža mogućnost za razvoj ličnosti, ali i ograničava pojedinca u nekim aspektima jer se ne formira jednom zauvek već se menja pod uticajem društvenih faktora i kroz nedoumice i sučeljavanja stavova u samom pojedincu (Vuković, 2013: 249). Prema Atlagiću „identitet je svest individue o sebi koja je razvijena kao posledica specifičnog odnosa između nje i drugih individua tokom kojeg se utvrđuju međusobne sličnosti i razlike (Atlagić, 2007:15)". Dakle, identitet nastaje kao proizvod odnosa pojedinca i sredine u kojoj se nalazi, a dve bitne sastojnice ovog pojma su pripadnost i „drugost". Politički identitet se, kao i društveni, sastoji od različitih uzajamno povezanih komponenti – teritorijalne, sociodemografske, kulturne, etničke i drugih, ali ga treba razmatrati odvojeno jer predstavlja oblast u kojoj se artikulišu najvažniji procesi u društvu (Atlagić, 2007: 17).

Ovde bismo mogli da uvedemo i pojam moći. Mnogi teoretičari su se bavili pojmom moći i uticaja, a ovde ćemo izložiti samo nekoliko definicija značajnih za istraživanje. Moć se definiše preko uticaja jer se pojam uticaj najčešće izvodi iz pojma moći. Nikola Rot uticaj definiše kao „korišćenu i manifestovanu moć, moć koja je aktuelizovana", kao što je moć, po njemu, „potencijalni uticaj". Ovaj autor uspostavlja korelacije između moći i uticaja. „Moć je potencijalni uticaj, sposobnost ili mogućnost da se utiče, potencijalni uticaj koji se nekad koristi a nekad ne koristi", a „Uticaj je korišćena i manifestovana moć, moć koja je aktuelizovana. Uticaj znači menjanje ponašanja osobe nad kojom se ispoljava nečija moć" (Rot, 1995:163).

Jednu od klasičnih i najpoznatijih definicija moći daje Maks Veber u prvom tomu *Privrede i društva*: „Moć predstavlja izgled da se u okviru jednog društvenog odnosa sprovede sopstvena volja uprkos otporu, bez obzira na to na čemu se zasnivaju ti izgledi" (Veber, 1976/1: 37). Bitne komponente Veberove definicije moći su *izgledi*, *društveni odnos*, i *sopstvena volja* to jest mogućnost da se volja (interesi, prava) u okviru

jednog društvenog odnosa sprovedu u delo. Veberova teorija moći naglašava nameravanost moći, određeni oblik njene *smišljenosti*, to jest, postojanja svesti u društvenom odnosu u kome se moć javlja.

Savremeni teoretičar Denis Rong (Dennis H. Wrong) određuje moć kao „sposobnost nekih ličnosti da proizvode nameravane i predvidive učinke u odnosu na druge” (Wrong, 1995: 2). Za Ronga, moć može podrazumevati i nenameravane učinke, ali nenameravani uticaj nije moć, zbog čega je svaki predvidljiv, iako neželjeni učinak takođe deo ispoljavanja moći. Prema ovom teoretičaru sposobnost predviđanja da će se desiti i nešto što možda nije planirano i ne predstavlja cilj, ali ide uz nameru ostvarenja cilja, isto tako jeste moć.

U analizi ljudskih prava, Kostas Duzinas primećuje da „mi stičemo identitet u neprekidnoj borbi za priznanje, u kojoj su prava predmet pregovora. Zakon i prava predstavljaju osnovni cilj projekta postajanja subjektom u procesu recipročnog priznavanja nas samih i (ne)priznavanja drugih (Duzinas, 2009: 28)”. Ljudska prava su prema mišljenju Duzinasa, hijerarhizovana, i on smatra da su „prava istovremeno i izraz podele ljudi na one na dominantnim i one na podređenim pozicijama, ali i teren na kojem ta podela funkcioniše (Duzinas, 2009: 143)”. Naredno poglavlje rada obuhvata iskustva i zapažanja sagovornika o ovim pojmovima i njihovoj upotrebi.

### **3. DRUŠTVENI KONTEKST IZ UGLA OBIČNIH LJUDI NA KIPRU**

Savremeni svet prožet je konfuzijom u sferi vrednosti i pojmova, stoga je definisanje nekoliko važnih pojmova na početku razgovora trebalo da nam bude putokaz ka opštim stavovima naših ispitanika. S obzirom na to da se često podrazumeva šta se smatra pod pojmovima dijalog, moć, pregovori, ispitanici su, uglavnom, reagovali na ova pitanja kao na neobična. Međutim, nakon intervjuja konstatovali su da je važno i neophodno da se ovi “samorazumevajući” pojmovi definišu na početku.

Ispitanicima smo postavili pitanja kako definišu dijalog, pregovore, i zamolili ih za njihovu definiciju ljudskih prava. Pitali smo ih ko ima moć u dijalogu, generalno, a potom ko ima moć u političkom dijalogu. Hteli smo da saznamo kakav je njihov emotivni stav, a kakav politički stav o pregovorima i kakav je odnos starije i mlađe generacije prema kiparskom problemu.



Dijalog sagovornici definišu kao proces, čin razmene mišljenja da bi se postigao određeni cilj. Evo nekoliko karakterističnih izjava:

*„Dijalog je razmena ideja da bi se postigao neki napredak u vezi sa pitanjima i interesima, u vezi sa nečim za šta smo oboje zainteresovani. Politički dijalog je to isto, ali je fokus na pitanjima koja doprinose našem kvalitetu kao građanina.“*

*„Dijalog je jedini način za postojanje mira, jedini način susreta sa drugim i razumevanja potreba svakog ljudskog bića.“*

*„Moja definicija dijaloga, generalno, je da tu imate ljude, različite strane...zato dijalog sadrži “dio”- između dvoje, to znači da je po definiciji dijalog razgovor između dvoje koji imaju različite poglede...ali ne nužno suprotstavljene. ...Ali, imate opoziciju, to znači da je dijalog demokratska stvar, u smislu da iako među nama ima razlika možemo da zajedno sednemo i diskutujemo i proizvedemo nešto što je u oblasti duha tog dijaloga.“*

*„Kada ljudi imaju probleme moraju da sednu i razgovaraju da bi se međusobno razumeli, tako da je dijalog pokušaj da se razumemo međusobno. Neophodno je da izrazite svoje mišljenje, svoja osećanja, i svoje stanovište, i da to učini i drugi, i ovaj dijalog će nas oboje voditi ka tome da živimo u miru.“*

Kao odgovor na to kako određuju politički dijalog, to jest dijalog u političkom kontekstu, sagovornici kao osnovnu razliku u odnosu na dijalog u opštem smislu uglavnom navode da u političkom dijalogu postoje suprotstavljene interese. Evo nekoliko zapažanja:

*„Mislim da postoji razlika između dijaloga u opštem smislu i političkog dijaloga, nisam siguran da je moguće imati dijaloge u politici, zato što...mislim gledate to na TV, ali to nije, ono što dobijamo iz politike je ono što se dobija na osnovu reklame nekog proizvoda, ne znate ništa o tome kako i od čega je napravljen, ne znate ništa, znate samo težinu i cenu proizvoda. Ne verujem u dijaloge u politici, u laboratorijama u kojima se spravlja politika...imate mnogo strana, mnogo interesa.“*

Sagovornici na sledeći način definišu pregovore:

*„(Pregovori) imaju aspekte dijaloga, kao što sam već navela, ali uključuju suprotstavljene interese.“*

*„Pregovori su povezani sa onim što je rečeno o dijalogu, pregovori su iskreniji (jasniji, termin) kada se radi o politici, umesto upotrebe reči dijalog bolje je koristiti reč pregovori, jer imate sve te suprotstavljene interese u vezi sa nekim ciljem, svaki ima drugačiji zadatak, morate da pregovarate, neko mora da ode korak nazad, da se prave kompromisi prvi put, ili drugi put itd. ...Pregovaranje je strategija...nema nikakve velike mudrosti o tom pojmu.“*

*„Pregovori su igra davanja i ...win-win. Tako da, ako hoćete da uspete u dijalogu ili pregovorima morate da dajete i uzimate, to nije samo uzimanje bez davanja, tako da je to “win-win” situacija.”*

*„To je najboljnija reć na Kipru, u mojoj zemlji. ...ali, nije dovoljno da se reše problemi koje imamo na Kipru, podrazumeva dublji problem nego što je razmena – komercijalna akcija tokom pregovora – davanje i uzimanje, jer to nije trgovina, postoje mnogo dublji i komplikovaniji razlozi koji čine stavove ljudi. Za konflikte, kao što je konflikt na Kipru, nije jednostavno pronaći rešenje i dogovor.”*

Kada poredi dijalog i pregovore, jedan ispitanik navodi da: *“Mislim da politički problem na Kipru nisu pregovori i dijalog, već je to okupirana teritorija od strane Turske. Ako Turska ode kući sve će biti u redu na Kipru. Možemo da vodimo dijaloge i pregovore, ali ne sa Turskom u našoj zemlji jer to je druga zemlja. Tu je od 1974. i oduzela nam je naše domove, našu zemlju i to nije u redu. To je jedna situacija u kojoj je jedna zemlja protiv druge zemlje...Ako Turska sa vojskom ode u Tursku i vrati zemlju vlasnicima, onda mi Kiprani možemo da učinimo sve što možemo za našu zemlju...”*

*“...Ako ne uspemo kroz dijaloge i pregovore, ne znam šta drugo bismo mogli da uradimo...ali, snažno verujem da problem nisu ljudi – Kiparski Grci ni Kiparski Turci već Turska i turska vlada.”*

Sklop ljudska prava, prema mišljenju većine ispitanika, podrazumeva osnovna ljudska prava, kao što su: pravo pojedinca na govor i izražavanje stavova na način na koji želi, ali koji ne ugrožavaju stavove drugih, pravo na verovanje u šta se želi i pravo na slobodu koja je prvo od svih prava:

*„Ljudska prava su sloboda, pravda...”*

*„Mogućnost da ljudi zadovolje svoje bazične potrebe, odlučuju o važnim aspektima svog života i slobodno izraze svoju misao o svetu.”*

*„Ljudska prava su najbolji rezultat aktivne demokracije. Ljudska prava treba čuvati i primenjivati, ali to nije osnova – mislim, ako imate ljudska prava, ali ne možete da učestvujete u krucijalnim pitanjima i donošenju odluka, ili mogućnost da utičete na način na koji se stvari uključuju, ljudsko pravo će biti prazna konstrukcija i propašće na kraju.”*

Hteli smo da saznamo šta se uči u školama na Kipru, kako se obrazuju mladi, kakva je kultura sećanja i upotreba prošlosti. Koji “tonovi” preovlađuju na Kipru u svakodnevnom životu, koliko je tema zastupljena u obrazovanju, u medijima i stavovima ljudi. Učenje istorije, kroz istorijske činjenice, simbole i mitove doprinosi unutrašnjoj koheziji

građana i utvrđuje nacionalni identitet. Jedna ispitanica navodi da su se stvari promenile, i da dosta zavisi od same ličnosti nastavnika, smatra da je veoma bitno obrazovati kulturu pamćenja jer ljudi uče iz svoje prošlosti bez obzira da li je ona dobra ili loša, njihovom krivicom ili krivicom nekog drugog. Drugi ispitanik smatra da se u školama uče samo istorijske činjenice, a činjenica je da je Turska izvršila nelegalnu invaziju na Kipar.

Na pitanje *Kakav je Vaš emotivni a kakav politički stav o okupaciji Kipra?* ispitanici ukazuju da su njihova osećanja uvek uzburkana, neprebolna, da se činjenice ne mogu zaboraviti i da je to deo njihove kulture sećanja:

*„Želim da se vratim kući, u Famagustu.“*

*„Emocionalni stav uključuje tugu i ljutnju. Politički stav – mogu sve to da racionalizujem, treba da se fokusiramo na izvor problema, ka iskrenosti.“*

*„U nekom smislu srećan sam da moja porodice nije iz okupiranog dela. Mi imamo emocionalnu povezanost i razumevanje kao Kiprani, ali ne i lično iskustvo i zahvalan sam zbog toga jer to daje veće slobode... Ali, zaista mi smeta kad upoznam strance.. kada kažu: “O, Vi imate dve strane Kipra”, onda im ja objasnim da je to grčki deo i da je bila invazija. Jer, to je i jeste bila invazija, objektivno, nemam nikakvu ličnu korist da to vidim drugačije, u ovim stvarima sam racionalna osoba. Kada je u pitanju moj politički stav, pogođen sam i smeta mi okupacija, smeta mi i kad se to desi u nekoj drugoj zemlji, to je invazija, i ne sviđa mi se kada se severni deo pokušava da predstavi kao druga država, i to je “sra..”, Turci to rade (govore da je severni deo turska država), mi zovemo pseudodržava, lažna država, to bi bila tačna definicija. Koju reč koristite za okupiranu teritoriju u svakodnevnom životu, u medijima itd? Pseudodržava, lažna država.“*

Naredne izjave sagovornika opisuju stavovi o kiparskom problemu među različitim generacijama:

*„Sve generacije iz južnog i severnog Kipra pojavljuju se sa različitim stavovima. Dominantni osećaj je razočaranje. Mnogi ljudi se kreću ka prihvatanju sporazuma koji, iako se nazivaju “rešenja”, izgleda da nemaju perspektivu za poboljšanje političke situacije na ostrvu. Nasuprot tome, većina ideja o kojima se govori uključuju sporazume koji će biti karakterisani snažnom političkom nesigurnošću.“*

*„Stariji, neki od njih imaju iskustvo kao deca, su mnogo emotivnije upleteni. Moja generacija je imala više sreće, da budem iskren, da bude odgajana za vreme mira, prosperiteta, i otvorenosti Kipra prema svetu, Evropi, imate globalizaciju, medije, tako da imamo širu svest o sebi, istoriji, i*

obrazovaniji smo. Ali, to ne znači da ne razumemo, i neki aspekti su čak i grublji, s obzirom da nemamo emotivnu vezu, intimnu, možemo da budemo objektivniji, i činjenica da smo, takođe, strogi i ne želimo da pravimo kompromise znači da možda objektivno to nije u redu, i nije pitanje samo emocija. ...Lično, uvek sam sve što je u vezi sa invazijom osećao kao teškoću, melanholiju, u školi, i postojao je dobar nacionalizam, dobro ustanovljen nacionalizam koji ima smisla. To (invazija) desila se u novije doba, i predstavlja veliku nepravdu, i kad odrasteš i imaš u sebi sve te slike izbeglica, smrti, promena, nacionalizma...To je, takođe, defetistični nacionalizam nije nacionalizam ponosa kao što recimo ima Nemačka sa kontinuiranom pričom i postignutim stvarima. Postoji nacionalizam iz straha i defetizam, jer esencijalno, zbog veličine ostrva, osećaj da to neće biti zauvek tako. Nacionalizam je zbog toga veoma melanholičan.”

„Političari na svakoj strani, i u svakoj političkoj partiji iskorišćavaju i stvaraju prednost na osnovu ove tužne situacije u mojoj zemlji... i ljudi imaju različita stanovišta prema okupaciji, izražavaju svoje stavove na različite načine jer su izmanipulisani od strane političara. Zbog toliko mnogo godina koje su protekle, i toliko mnogo laži niko im više ne veruje da mogu da učine nešto i nađu rešenje. Samo govore, govore, iskorišćavaju ljude i “hrane” njihove emocije, verovanja, nađu, ali ništa ne čine. Možda i ne mogu da učine ništa, ali nemaju petlju to da kažu...”

„Ljudi na Kipru su ljuti i razočarani, jer su po prvi put se ponadali da će pregovorima doći kraj<sup>6</sup>, zato su sada tako ljuti i smatraju da političari moraju više da se trude. ...

Kada su različite generacije u pitanju, iznenađena sam da je većina ljudi mojih godina bila spremnija da dođe do kraja, kompromisa i nađemo rešenje, i iznenađena sam što sam videla da su mlađe generacije mnogo više zabrinute šta će se desiti kada se problem stvarno reši i nisu tako spremni na kompromise.”

Društvene poteškoće sa kojima se suočavaju zemlje poslednjih decenija ukazuju na krizu institucija, političkih sistema, i različite oblike političkog ponašanja pripadnika političke elite. Kako navodi Burdije strukture određuju naše ponašanje i na to ne možemo da utičemo ili toga često i nismo svesni<sup>7</sup>, simbolička dimenzija je važna komponenta

<sup>6</sup> Sagovornik misli na pregovore u Kran-Montani, Švajcarska, u julu 2017.

<sup>7</sup> Pjer Burdje (2001), *Vladavina muškaraca*, CID.

socijalnog kapitala a društveni akteri sve češće gube poverenje kao bitan činilac društvenog kapitala.

Takođe, s obzirom na ekonomsku i političku krizu u Evropi autori konstatuju da postoji nedostatak pravih lidera vizionara i da evropsko ujedinjenje donosi značajne prednosti, ali podrazumeva i cenu koja treba da se plati. Rešenje nije u tome da se nacije optužuju za dužničku krizu, jer na taj način političke elite će dodatno pogoršati situaciju i Evropsku uniju. Na početku nisu jasno definisana pravila šta će se dogoditi ako neka zemlja napusti uniju, i da bi se problemi koji su nastali rešili potrebne su nove institucije (Grk, 2015). Ispitanike smo zamolili da nam kažu šta misle o ulozi i uticaju međunarodnih institucija i organizacija UN, EU i dr. Zatim, da li se nešto promenilo od 2004. godine kada je Kipar postao član Evropske unije i nakon ekonomske krize na Kipru 2013. godine.

Ako pogledamo odgovore ispitanika, oni uglavnom izražavaju pozitivan stav, ali smatraju i da politiku i sve institucije sve češće odlikuje nesigurnost. Evo nekoliko izjava:

*„Što se tiče UN i EU, slična stav imam kao i kada smo pričali o politici, nikad ne možeš da znaš šta će se zaista dogoditi, nikad ne vidiš...Veoma sam nepoverljiv u vezi toga, ali, sa druge strane, drago mi je da smo u Evropskoj uniji, osećam se sigurnije, kriza je u velikoj meri prebrođena ukoliko se upoređi sa stanjem u drugim državama... Imamo benefite, možemo slobodno da putujemo...iako mislim da će doći do kolapsa, raspada EU...Šta će se po Vašem mišljenju dogoditi u evropskim zemljama nakon toga? Mislim da će nam biti veoma teško, već imate primer Grčke kao neuspelog evropskog projekta...ne znam šta će biti na Kipru, ali sve me to plaši zbog novog svetskog poretka, imate dva agresivna džina SAD i Rusiju i ne možete predvideti nikad šta će se desiti. Pogotovo kada ste mala nacija...”*

*„Mislim da je sve u novcu, ako Evropa može da dobije neki novac od Kipra ona će pomoći, ako nema novca nema "meda" ("if there is no money no honey"), jednostavno tako. Ako Evropa ima nešto što može da uzme od Kipra, kao što je gas, ili bilo šta što može da dobije iz ove igre, pomoći će, inače, neće pomoći...”*

*„Osećam se bezbednije od kada smo postali deo EU, pogotovo s obzirom na imperijalističke težnje Turske...”*

Jedan sagovornik izražava negativan stav prema institucijama: *„EU, UN i druge institucije stvarno ne pomažu. Sporazumi o kojima raspravljamo s vremena na vreme su sve lošiji.”*

Izdvojili smo nekoliko karakterističnih odgovora sagovornika o tome kakva je njihova vizija poželjnog društva:

*„...Antička Grčka, bez robova. Snažna demokratija, šta smatram pod snažnom demokratijom – da imamo osveščene, obrazovane i pasionirane ljude, što nije slučaj u evropskim demokratijama danas, one su birokratske demokratije. I, civilizaciju sa kulturom, kulturom koja ima smisla, ekonomski prosperitet, demokratiju, i moralne vrednosti koje proizilaze iz načina života koji ljudi podržavaju i žele da nastave. Ali to se neće desiti...”*

*„Da pomognem svojoj deci i mladima da budu obrazovaniji, da uče, da pokušaju da budu iskreni, da budu patriote, i možda će se jednog dana nešto dogoditi da se promeni balans na svetu, jer ne mislim da živimo na najgorem mestu na svetu, znam da postoje druga, gora, lošija mesta gde ima i diktatora...Na Kipru je “statički” mir koji nije pravi mir ali nije ni rat, nešto je između. Moj san u budućnosti je da budem slobodan od volje drugih zemalja, da radimo ono što mi želimo...Da iskoristimo svoje prirodne resurse itd.”*

*„Da uslovi života za sve ljude budu humaniji.”*

Naši sagovornici smatraju da moć u dijalogu generalno ima i manifestuje pojedinac ili strana u dijalogu koja najbolje poznaje pravila igre, i to posebno u političkim dijalozima, i izvode zaključak: *„Za mene dijalog i pregovori imaju različito značenje...Ko ima moć? Onaj ko, zaista sluša drugog i ko razume potrebe drugog i analizira zašto neko govori tako, ko ima jako znanje. Osoba koja ima sumnje, i nije sigurna u svoja uverenja na kraju je frustrirana.”* *„Postoji politički dijalog, onaj ko zna koje su akcije (konture) iza političke igre ima moć, ko ne zna koja je igra u pitanju njemu ostaje samo da priča učtivo i obrazovano”.*

#### **4. ZAKLJUČAK**

Dijalog je proces omeđen i ograničen istorijskim, društvenim, ekonomskim i kulturnim kontekstom u kome se uspostavlja i podrazumeva individualno i kolektivno istorijsko pamćenje o prethodnim dijaloškim epizodama, i iskustvima učesnika na osnovu kojih se formiraju stavovi koji se koriste u budućnosti. Danas u svim oblicima komunikacije imamo obilje retorike, koja se, često, koristi u dnevno-političke svrhe, ali ne i dijalog. Permanentne društvene promene ukazuju na potrebu da se pre dijaloga i pregovaranja odrede značenja pojmova koji će se upotrebljavati. Naši nalazi ukazuju na aktivan stav sagovornika o kiparskom problemu. Primer u vezi sa dijalogom i pregovorima Kipra

podrazumeva konzistentnost i kontinuitet delovanja ka postizanju ciljeva i "zamrznuti konflikt" nije adekvatan termin za situaciju na Kipru jer se, sa kraćim prekidima, pregovori odvijaju duže od 40 godina. Dijaloške epizode u pregovorima Kiprana sa Turcima uzimale su različite forme, ali postojala je uvek crvena linija ispod koje nije bilo daljeg razgovora i pregovaranja – čvrst stav da Turska treba da povuče svoje trupe sa kiparske teritorije.

Obični ljudi tokom intervjuja nisu pomenuli mogućnost odricanja od svoje teritorije zbog nekog "višeg" cilja-političkog ili opšteg u smislu skidanja balasta prošlosti zarad bolje budućnosti dece. U našem istraživanju sagovornici navode da je jedini način da se pokaže dobra volja da se pronađe rešenje problema da se Kiprani proterani iz severnog dela Kipra 1974. godine vrata u svoje domove, što podrazumeva da se turska vojska (Turska) potpuno povuče sa severa. Kiprani insistiraju na preciznim terminima, tako da nikada ne koriste termin granična linija, već isključivo linija prekida vatre (*a ceasefire line*) koja se proteže preko ostrva, i kroz glavni grad Nikoziju, jer granice njihove zemlje su granice celog ostrva. Sudovi naših ispitanika zasnovani su na njihovim individualnim, subjektivnim kriterijumima, ali uticaj na njihovo oblikovanje i izražavanje ima svakodnevni život, i oficijelni stav o kiparskom pitanju.

Ispitanici su ukazali na najvažnije stavove kroz diskurse u vezi sa iskustvom življenja u "okupaciji" i dugotrajnom pregovaranju. Sagovornici su izneli jasne stavove bez dvojbi i nedoumica što, između ostalog, potvrđuje njihov jedinstveni stav oko nacionalnih pitanja i snažan nacionalni identitet. Smatraju da situaciju na Kipru nije moguće porediti sa situacijom u nekoj drugoj zemlji. Dakle, u svakom pojedinačnom slučaju neophodna je autentična refleksija domaćih prilika, a ne preuzimanje jednoobraznih modela objašnjenja, koji mogu poslužiti kao primeri, ali retko i kao jedinstveno rešenje. Jedan od uspeha i postignuća dugotrajne borbe i pregovaranja je i to što je na ostrvu mir i nije bilo vojnih dejstava tokom prethodnih decenija. Nekoliko ispitanika pokazuje nezadovoljstvo prema delovanju političara jer smatraju da su pregovori spori.

U stavovima ispitanika provejavaju čežnja za izgubljenim i nostalgični narativi. Narativi ukazuju na to da različita iskustva mogu da doprinesu da se razvije nov ugao gledanja, ali to podrazumeva razložno i odgovorno istraživanje skupa koji čine *prošlost-sadašnjost-budućnost*. Veliki deo kulturne baštine u okupiranom delu Kipra je potpuno uništen,

sveta mesta su poharana i vandalizovana od strane turske armije, i taj proces još traje.<sup>8</sup> Okupirana kiparska teritorija za naše sagovornike nije istorijski ili politički mit, već nesrećna i tužna realnost, a dijaloge, pregovore, sećanja, iskustva i posledice pamti svaka naredna generacija Kiprana.

### LITERATURA

- [1] Atlagić Siniša (2007), Partijska identifikacija kao determinanta izborne motivacije (teorijske kontroverze i problemi empirijskog istraživanja), Friedrich Ebert Stiftung, FPN, Beograd.
- [2] Burdije Pjer (1999), Nacrt za jednu teoriju prakse. Tri studije o kabilskoj etnologiji, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- [3] Burdije Pjer (2001), Vladavina muškaraca, CID, Podgorica.
- [4] Cyprus at a Glance (2016), Press and Information Office, Republic of Cyprus, Konos Ltd.
- [5] Cyprus still occupied still divided 1974-2017 (2017), Press and Information Office, Republic of Cyprus, dostupno na [www.pio.gov.cy](http://www.pio.gov.cy).
- [6] Grk Snežana (2015), Svet i Srbija – ekonomski razvoj i integracije, Monografija radova, Svet i Srbija – izazovi razvoja i integracija, (ur. Grk S.), Institut društvenih nauka, Beograd.
- [7] Duzinas Kostas (2009), Ljudska prava i imperija. Politička filozofija kosmopolitizma, Službeni glasnik, Beograd.
- [8] Oxford dictionary: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/dialogue> pristupljeno 16. oktobra 2017.
- [9] Podunavac Milan (2008), Politička kultura i politički odnosi, Čigoja, Beograd.
- [10] Simić Živorad i Janković Aleksandar (2015), Kipar – istorijat ujedinjenja, Svet knjige, Beograd.
- [11] Rot Nikola (1995), Psihologija grupa, Beograd, Zavet.
- [12] Veber Maks (1976), Privreda i društvo, vol. I, II, Prosveta, Beograd.
- [13] Vuković, Ana (2013), Pitanje ženskog političkog identiteta u Srbiji i SAD – jedno poređenje, Sociološki pregled, god. XLVII, br. 2, str. 249-270.
- [14] Vuković, Ana (2012), Jedan pogled na implicitne oblike potčinjavanja kao vid manifestacije simboličke moći sa primerima iz svakodnevnog života, u Pomeracemo granice - 55 godina IDN (ur. Rašević, M. i Marković, M.), Institut društvenih nauka, Beograd.
- [15] Wrong Dennis H (1995), Power: Its Forms, Bases and Uses, Transaction Publishers, London.

---

<sup>8</sup> Izvor: Cyprus at a Glance, Press and Information Office Republic of Cyprus, Konos Ltd.



Risk assessment and opportunity are required. By identifying risks and managing them, the quality management system acts as a preventive tool, so there is no requirement for taking preventive measures. It is essential that organizations pay special attention to knowledge management as well as to management of products and services provided from external sources.

There is no direct claim for the existence of quality rules, and all forms of documentation are called "documented information". Organizations should document their management system so that the scope and content of the documentation is optimal and that it meets their specific needs.

## DIALOGUE AS A MANIFESTATION OF POWER

*Ana Vukovic, Research Assistant*

Institute of Social Sciences, Belgrade

The aim of this paper is to see what are the point of views of ordinary people on dialogue, negotiation, power, human rights etc. because Cypriots have a long history and experience of negotiation and dialogue in their country. On the basis of empirical material, we wanted to reconstruct how past, present and future intertwine, and how these three time dimensions, express and change attitudes of ordinary people in Cyprus. Dialogues and negotiations have been going on for several decades. Aim of research was to explore what is dialogue, negotiation, who has the power in dialogue and what are the vision's of wishful society. The theme "occupation of island" is part of everyday life of Cypriots. According to our findings dialogue is a process of exchanging ideas in order to gain some progress on issues and interest, and where all parts of dialogue are interested in. Political dialogue is the same but political dialogue focus on issues that affect our quality as citizens. Respondents make a distinction between dialogue and negotiation. Through their emotional attitude Cypriots show that they are sad and angry, and through political attitude they try to rationalize all of this, focus on the source of the problem towards honesty, and to stay decisive that a part of their territory should be returned and Turkish troops should leave. All generations of Cypriots appear with various attitudes. Dominant feeling is disappointment. Many people are moving towards the

acceptance of agreements that, although called “solutions”, do not seem to have perspective towards improving the political situation in the island. Our respondents of different generation of Greek Cypriots think that Cyprus problem has many peculiarities, cultural, political, sociological etc, and they don't think that there are examples that can be compared to it. Thus, in each case, authentic reflection of domestic opportunities is necessary, and it's not possible to use uniform models of explanation, which can serve as examples, but rarely as a unique solution for every country. In general, they think that wherever there are political problems, things will change only when the strong part's interests need the change.

A good (wishful) society is characterised of freedom, respect and the working of people for the enforcement of the power of democratic policies. But in most dialogues that are conducted around the world, our respondents see the politically and economically strong having the power and the ability to change things in several levels of political, social and economic life. Occupied territory for our respondent is not a historical or political myth, but an unhappy and sad reality, and dialogue, negotiation, memories, experiences and consequences are remembered by every next generation of Cypriots.

Permanent social changes point the need to determine the meaning of the terms to be used before any dialogue and negotiation. Today, in all forms of communication, we have a lot of rhetoric, which is often used for daily-political purposes, but we don't have a dialogue.